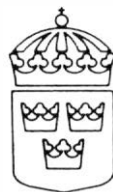

Motion till riksdagen

1988/89:L406

av Charlotte Cederschiöld och Margit Gennser
(båda m)

Bestämmelserna om bodelning i
äktenskapsbalken

Mot.
1988/89
L406—413

Den familjerättsliga lagstiftningen har under de senaste två årtiondena varit föremål för en genomgripande omarbetning. Efter en lång rad delreformer under denna tid fattade riksdagen i april 1987 beslut om en ny äktenskapsbalk (ÄktB).

Förmögenhetsordningen i äktenskapet och fördelningen av makarnas egendom vid äktenskapets upplösning innebär enligt ÄktB förändringar i förhållande till den ordning som gällde före 1 januari 1988. Ett uttalat syfte med förändringarna har varit att åstadkomma en högre grad av ekonomisk rättvisa mellan makarna vid äktenskapsskillnad.

Det finns anledning att på vissa punkter ifrågasätta om detta syfte uppnåtts. Tvärtom har en del förändringar gynnat den redan ekonomiskt starkare parten. Detta kan knappast anses som rättvist när det fortfarande förhåller sig så att ansvaret för hem och barn huvudsakligen ligger på den ena parten, som därigenom får svårare att göra sig gällande på arbetsmarknaden och följaktligen inte får lika stark ekonomi som den part, som inte tar sin del av hem- och barnansvar.

För kvinnan kan det handla om att anpassa arbete och tider till familjen. Av statistiken att döma är avsevärt färre män än kvinnor borta från arbetet p.g.a. vård av barn under längre perioder. Det beror sannolikt inte på någon "ond vilja" bland moderna pappor utan snarare på arbets-, livs- och försörjningsvillkor som gör det svårare. Egna och andras värderingar, arbetskamraters och arbetsgivares inställning, arbetets art, barnens behov, egna fysiska och psykiska behov och många andra faktorer påverkar. Det är knappast så att ansvaret enbart ligger på de enskilda individerna. Deras beteende är yttringar av en mängd olika faktorer. Den fysiska närheten som finns mellan mor och barn i början av livet kan också påverka de första åren. "Att tänka utan hänsyn till verkligheten är lätt" (Paul Valéry). Om lagstiftningen inte ger utrymme för hänsynstagande till de mycket olika levnadsvillkoren kan den knappast uppfylla sitt syfte att uppnå större rättvisa. Om erfarenheterna av lagstiftningen visar att den inte uppfyller sitt syfte finns således anledning att justera den för att uppnå bättre måluppfyllelse.

Det är särskilt två punkter i gällande bodelning i ÄktB som det här finns anledning att nämna. Det gäller för det första bodelning mellan makar, där möjligheterna att frångå likadelning har utökats. Vederlagsreglerna, vilka

vid bodelning ger en make kompensation då den andre maken minskat sitt giftorättsgods har begränsats.

Lagutskottet avvisade tanken på en generell regel om jämkning av bodelningsresultatet till förmån för den make som äger minst giftorättsgods. Dock medgav utskottet att vederlagsfria överlåtelse som skett inom ett år före ansökan om äktenskapsskillnad skulle kunna kompenseras. Detta lägger en svår bevisbörda på den fattigare maken och försvårar och fördyrar processen. Fri rättshjälp har avskaffats för förhandlingar via bodelningsmannen angående bodelning, vilket i praktiken ofta omöjliggör för den fattigare maken att få ut sin rätt. Lagarna bör vara så utformade att makarna förhandlar på lika villkor.

I stället för den särskilda jämningsregeln i vissa fall i 12 kap. 1 § ÄktB bör en generell regel om jämkning av bodelningsresultatet införas som ger möjlighet till jämkning till förmån för både den rikare vid framför allt korta äktenskap och den fattigare maken när den andre har avhänt sig sitt giftorättsgods. Därmed skulle samma regler gälla för båda makarna vid bodelningen, d v s en mer jämställd situation skulle råda vid förhandlingen mellan makarna.

För det andra, och allvarigare för den svagare parten, oftast kvinnan, är den nya rättigheten att undanta privat pensionsförsäkring från giftorättsgodset (10 kap. 3 § ÄktB). Den starkare parten kan därigenom använda gemensamma tillgångar (giftorättsgods) för att ensam tillgodogöra sig dessa (enskild egendom). Den andra parten, oftast den kvinnliga, får ta huvudansvaret för hemarbetet, men inte tillgodogöra sig den förmögenhetstillväxt hon varit med om att åstadkomma. En sådan lagstiftning måste uppfattas som stötande och direkt orättvis. Betalningen av försäkringspremierna belastar båda makarnas ekonomi och är resultatet av gemensamma uppföringar.

Det skäl som anfördes för ändringen var att vissa andra pensioner inte ingår i giftorättsgodset (avtalspensioner, ATP). Slutsatsen borde snarare vara att all pension skall ingå i giftorättsgodset. Pensionsberedningen, i linje med detta, i full politisk enighet, utreda gifterätt i ATP.

Man kan inte vänta sig att båda parterna skall ta lika ansvar för hem och familj om lagstiftningen är så utformad att den skjuter familjeansvaret i bakgrunden. I stället skall den, som bidrar till det gemensamma genom olika insatser, veta att arbetet har ett värde. Familjen måste ses som en helhet, där man hjälper varandra på olika sätt, genom att bidra till den gemensamma kakan med olika sorters arbete, hjälp och stöd. Om inte lagen visar att ansvaret är gemensamt urholkas individernas syn på familjen som ett gemensamt och berikande ansvar.

Utskottet ansåg sig vid behandlingen av ÄktB sakna underlag för att kunna bedöma effekterna av lagstiftningen. Stark kritik framfördes bl.a. med anledning av det ekonomiska skydd som den innebar för den ekonomiskt starkare maken — i regel mannen — till förfång för den ekonomiskt svagare parten — i regel kvinnan. Utskottsmajoriteten ville då inte ta ställning i sak till de ändringsförslag som framfördes utan ansåg "att erfarenheterna från den praktiska tillämpningen av ÄktB bör avvaktas innan frågan om översyn tas upp till närmare prövning." Sedan dess har pressen redovi-

sat exempel på de orättvisa effekter lagstiftningen medfört. Många kvinnor och deras anhöriga har indirekt blivit lidande. Tilltron till samhället och dess lagar har för många av dessa "rättsoffer" fått sig en knäck, då samhället tillgodogjort sig deras arbete utan att tillerkänna det något värde. Exempel på oskäligen effekter, i synnerhet vid långa äktenskap kan inhämtas från landets advokater. En av de mest kända skilsmäsoadvokaterna talar offentligt om "en aktiv lagstiftning direkt riktad mot kvinnan".

Vad majoriteten av riksdagsledamöterna eller allmänheten inte kände till när beslutet togs om ny ÄktB var att efterlevandepensionen skulle komma att avskaffas, delvis för dem som är födda 1930—1944 och helt för dem om är födda efter 1944, när majoriteten (över 90 %) av dessa riskerar bli änkor d v s efter 65 års ålder. Då gäller inte heller något övergångsår, som skulle kunna ge ett års respit för att hinna anpassa ekonomin d.v.s. sälja hus, ev. sommarställe, bohag etc.

I flera europeiska länder får den "gamla" hustrun ett ekonomiskt pensionsskydd. Efterlevandeskydd finns och kan utgå till "gamla" hustrun. Därtill finns olika former av giftorätt t.ex. i Belgien och Västtyskland. Utvecklingen tycks på många håll i världen snarare gå mot att ålägga familjemedlemmarna ansvar för varandra. "Split pension" har nyligen införts i Canada. Diskussioner förs om detta även i USA.

Skulle förlängda intjänandetider och flexibel pensionsålder — en i sig riktig åtgärd — komma att genomföras, trots löften om bevarade intjänandetider, skulle det för många kvinnor komma att betyda ännu större rättsförluster, då pensionsåldern i praktiken därmed skulle höjas för många kvinnor. En kvinna på hundra kommer upp i full pension, medan en man på tio gör det, enligt försäkringsbolagens information.

Om kvinnan drivs till att ta mindre ansvar för barn och familj och mannen inte tar över det ansvar kvinnan släpper, får barnen en alltmer otryggt tillvaro. Familjen skall därför stimuleras till att hjälpas åt att ta detta ansvar. Arbetet med familjen är gemensamt och bör av lagstiftaren så betraktas. Lagstiftningen skall inte möjliggöra för den ena parten att utnyttja den andra partens arbetsinsats hela livet och sedan bildligt talat sätta honom eller henne på bar backe.

Hemställen

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring av 10 kap. 3 § äktenskapsbalken att giftorätt återinförs för privata pensionsförsäkringar vid bodelning,
2. att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring av 12 kap. 1 § äktenskapsbalken som angivits i motionen.

Stockholm den 19 januari 1989

Charlotte Cederschiöld (m)

Margit Gennser (m)